

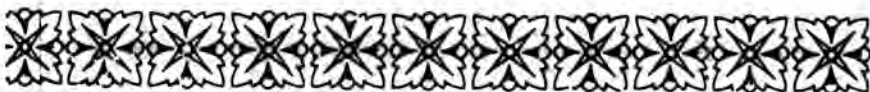

بنجاه و نهمین کنفرانس ایفلا ۱۹۹۳
بارسلون - اسپانیا

نوشته شیفته سلطانی^۱

ژوئیه نگاه علوم انسانی و مطالعات
پرتال جامع علوم انسانی

بارسلون هنوز بوی المپیک می‌داد. نشانه‌ها و نمادهای المپیک هنوز بر در و دیوار و بناهای شهر نصب بود. آنچه از تصاویر زیبای تلویزیونی کشورمان در ذهنمان مانده بود، اینجا زنده می‌شد. چه باشکوه بود مراسم زیبای افتتاح و اختتام. می‌گفتند به بهانه بازیهای المپیک طی چهار سال، چهره شهر دگرگون شده است. حتماً طراحی، برنامه‌ریزی و مدیریت این گردهمایی عظیم ورزشکاران، تلاش، جنب و جوش و هیجانی مفرط در برداشت... و اکنون میهماننداری بزرگترین گردهمایی کتابداران جهان... به نظر می‌رسید برنامه‌ریزان و مسئولان شهر بارسلون این بار زیاد به خود زحمت نداده بودند؛ مثل اینکه خسته بودند و حوصله مهمان‌بازی نداشتند. حدود ۲۵۰۰ نفر (بالاخره تعداد دقیق شرکت کنندگان اعلام نشد) کتابدار و اهل کتاب و تحقیق گردهم آمده بودند که تجارب خود را با یکدیگر رد و بدل کنند و از آخرین پیشرفتهای علم کتابداری و اطلاع‌رسانی باخبر شوند. این اولین بار نبود که کنفرانس ایفلا در اسپانیا برگزار می‌شد. یکبار هم در سال ۱۹۳۵، دومین کنفرانس ایفلا به گونه‌ای جالب، یعنی به صورت گردش و متحرك، در شهر مادرید آغاز شد و در شهرهای سالامانکا و سویل ادامه یافت و در بارسلون پایان گرفت.

هم اکنون ۳۲ کتابخانه و مرکز فرهنگی اسپانیا عضو ایفلا هستند.

---

۱. معاون کتابخانه و مرکز اسناد سازمان برنامه و بودجه

موضوع اصل کنفرانس

« کتابخانه جهانی Universal Library » موضوع اصلی کنفرانس امسال بود. با این مفهوم که هر نوع اطلاعات و هر نوع رسانمای که اطلاعاتی در بردارد، باید در دسترس همه کسانی که به آن علاقمند یا نیازمندند، بدون توجه به مرزهای جغرافیایی، قرار گیرد. به بیانی دیگر، هر کس در هر کجا که هست باید مطمئن باشد که می‌تواند به اطلاعات موجود در مورد هریک از رشته‌های دانش بشری دست یابد. کتابخانه‌ها باید به دور از هرگونه تبعیض، برای رسیدن به این هدف تلاش کنند. کتابخانه‌ها از این رو جهانی‌اند که همه معارف بشری را در خود حفظ می‌کنند و با همیاری و تعاون و به کارگیری تکنولوژیهای نوین اطلاعاتی، امکان دسترسی جهانی به منابع جهانی را مهیا می‌سازند. لیکن بزرگترین موانع جدی در راه جهانی کردن کتابخانه‌ها، هزینه اطلاعاتی، سانسور اطلاعات و عدم آگاهی نسبت به اطلاعات تولید شده است که موجب محروم ماندن بخش و سیلی از جمعیت جهانی به اطلاعات مورد نیاز می‌شود. کتابداران باید فعالیتهای خود را در جهت رفع این موانع متمرکز سازند چرا که کتابخانه‌ها، مراکز دستیابی جهانی به اطلاعات هستند.

کتاب در عصر الکترونیک

رئیس ایفلا در سخنرانی افتتاحیه خود به این نکته اشاره کرد که انتشار کتاب محور اصلی و مرکز کتابخانه جهانی و دسترسی جهانی به اطلاعات است. تخمین زده می‌شود که هنوز بیش از ۹۰ درصد از آنچه ما به عنوان دانش رسمی تلقی می‌کنیم روی کاغذ چاپ می‌شود. هنوز هم کلمات چاپی است که بار اصلی انتقال اطلاعاتی را بر دوش می‌کشد و فرهنگ بشری را از یک نسل به نسل بعدی منتقل می‌سازد. پرداختن به اهمیت کتاب از روی احساسات نیست، بلکه حاصل تجربه‌ای طولانی است. از این گذشته به کارگیری تکنولوژیهای نوین اطلاعاتی نیز به صنعت چاپ وابسته است. دستنامه‌ها، کتابهای درسی و کتابهای راهنمای استفاده از سیستمها و دستگاههای الکترونیکی و دیجیتالی، روش استفاده از خدمات و کالاها، همه و همه به صورت

کتاب چاپ می‌شود. رئیس انتشارات مک گراهیل، روانشاد کورتیس بنجامین گفتاست: جذابترین خاصیت کتاب، بودن آن در هرجاست، و اینکه با هر وسیله از هر راهی سفر می‌کند.

خانم وزیر فرهنگ در روز افتتاح کنفرانس می‌گوید: هر چند ارتباطات دیگر در انحصار فرهنگ مکتوب نیست ولی نباید نگران آینده کتاب باشیم به شرط آنکه در این کشاکش تازه، بتوانیم خواص تکنولوژیهای نوین را شناسایی و درک کنیم و به جای آنکه آنرا رقیب به حساب آوریم و به مبارزه پردازیم، ابزار کمکی بخوانیمش که در خدمت آزادی انسانی قرار دارد. او از کتابداران جوان و با تجربه تقاضا کرد که در این دوره تاریخی که شاهد ظهور محصولات سحرآمیز الکترونیکی هستند، لذت کتاب خواندن را بر مردم یاددهند؛ لذت لمس کردن کتابها و کشف رازها، رموز، حقایق، تصورات و عوالمی که خالق همه آنها، انسان است، بیاموزند. بر گهایی که هرگز خزان نمی‌بینند. پس صنعت چاپ هرگز نخواهد مرد.

مدیر کل یونسکو، آقای فردریک مایوز، در بخشی از سخنان خود به این نکته اشاره کرد که بزرگترین مانع بر سر راه حرکت آزاد اطلاعات و به تحقق رسیدن کتابخانه جهانی، بیسوادی است. در زمانی که از هر سه نفر بزرگسال یک نفر در کشورهای در حال رشد و دو نفر در کشورهای عقبمانده بیسوادند، چگونه می‌توان اطلاعات را برای همه جاری ساخت؟ برای کتابداران، کاری ضروری‌تر از کمک به برنامه‌های سواد آموزی وجود ندارند. نحوه ارائه خدمات اطلاعاتی و کتابخانه‌ای باید در راستای این هدف صورت پذیرد و به زنان و دختران که بیش از ۶۰ درصد کل بیسوادان را در کشورهای در حال رشد تشکیل می‌دهند، توجه خاص شود. چاپ و توزیع کتابهای مناسب در این فرایند هنوز مناسبترین رسانه برای ریشه کنی بیسوادی است.

موضوعهای فرعی کنفرانس

موضوعهای دیگری که برای کنفرانس سال ۱۹۹۳ در نظر گرفته شده بود به شرح

زیراست:

- کتابخانه‌های ملی و تحقیقاتی به عنوان مراکز اصلی شبکه جهانی اطلاعات
  - کتابخانه‌هایی که در خدمت جوامع چند فرهنگی و چند زبانی هستند، با توجه ویژه به وضعیت جوامع چند زبانی
  - کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی و مسئله دریافت هزینه برای خدمات اطلاع‌رسانی
  - مبارزه با بیسوادی و آموزش مستمر، وسیله‌ای که می‌تواند دسترسی جهانی به دانش را، بدون تبعیض مهیا سازد.
  - دسترسی به اطلاعات: کودکان، نوجوانان و کتابخانه‌های مدارس و گسترش عادت به مطالعه برای رشد نسلی آزاد
  - روش‌های حفظ و نگهداری اطلاعات، به‌ویژه برای منابع و رسانه‌های تازه
  - ضرورت برنامه‌ریزی، مطالعه عادات مراجعان و مدیریت مؤثر به منظور استفاده منطقی از منابع انبوه
  - آموزش و تربیت کتابداران: ضرورت تعیین و تبیین یک نظرگاه جهانی
  - موقعیت کنونی کتابداران: مدیران مالی کتابخانه‌ها و کاربران تکنولوژی‌های نوین
- نوشته‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- نگاهی به برنامه کنفرانس رتال جامع علوم انسانی
- در طول شش روز (از ۳۱ مرداد تا ۵ شهریور) مجموعاً ۲۱۰ جلسه سخنرانی، میزگرد، کلاسهای کارگاهی، نمایش با پوستر و میهمانی برگزار شد. در فواصل این برنامه‌ها، بازدید از ۲۰ کتابخانه و نقاط دیدنی شهر نیز گنجانده شده بود و روز آخر کنفرانس (یعنی روز ۶ شهریور) به بازدید عمومی از آثار فرهنگی و تاریخی شهر بارسلون اختصاص داده شده بود. فرصت مناسبی برای افرادی که در طول کنفرانس، موفق به گشت و گذار نشده بودند.
- برنامه‌های عملی هرروز از ۹ صبح آغاز می‌شد و معمولاً تا ۷ شب ادامه داشت. میهمانی‌ها و جشنهای فرهنگی نیز معمولاً از ۸ تا ۹ شب شروع می‌شد. در هر جلسه سخنرانی معمولاً بین ۲ تا ۷ سخنران از کشورهای مختلف دنیا مطالب خود را ارائه می‌دادند. هر جلسه دارای موضوع خاصی بود که همه مطالب ارائه شده در ارتباط با

همان موضوع بود. بنابراین شرکت کنندگان با کمک دفترچه راهنمای برنامه‌های کنفرانس، می‌توانستند موضوعهای مورد علاقه و مرتبط با حرفه خود را انتخاب کنند. جز در موارد استثنایی، معمولاً هر سخنرانی بین ۳۰ تا ۴۵ دقیقه طوی می‌کشید و ۱۵ دقیقه برای پرسش و پاسخ فرصت بود. سخنرانها به یکی از زبانهای انگلیسی، فرانسه، آلمانی، اسپانیایی ایراد می‌شد و به همین زبانها به طور همزمان ترجمه می‌گردید. موضوعهای خاصی که برای جلسات سخنرانی تعیین شده بود، به شرح زیر است:

۱. بخش کتابخانه‌های تحقیقاتی

۱-۱. کتابخانه‌های ملی

۲-۱. کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی

۳-۱. کتابخانه‌های مجلس (پارلمانی)

۲. بخش کتابخانه‌های تخصصی

۱-۲. کتابخانه‌های علوم اجتماعی همراه با میزگرد مدیریت

۲-۲. کتابخانه‌های جغرافیا و نقشه

۳-۲. کتابخانه‌های علوم و تکنولوژی

۴-۲. کتابخانه‌های زیست‌شناسی و علوم پزشکی

۵-۲. کتابخانه‌های هنری

۳. بخش خدمات کتابخانه‌ای برای عموم

۱-۳. کتابخانه‌ها عمومی

۲-۳. کتابخانه‌های ویژه معلولان

۳-۳. کتابخانه‌های مدارس

۴-۳. کتابخانه‌های ویژه جوامع چند فرهنگی

۵-۳. میزگرد انجمن بین‌المللی کتابداران شهرهای بزرگ (INTAMEL)

۶-۳. کتابخانه‌های سیار

۴. بخش کنترل کتابشناسی

۱-۴. کتابشناسی

۲-۴. فهرست‌نویسی

۳-۴. رد‌بندی و نمایه سازی

۵. بخش مجموعه‌ها و خدمات

۱-۵. گردآوری و مبادله

۲-۵. امانت بین کتابخانه‌ها و مبادله اسناد

۳-۵. نشریات ادواری و پایندها

۴-۵. انتشارات دولتی و رسمی

۵-۵. کتابهای کمیاب

۶. بخش مدیریت و تکنولوژی

۱-۶. مرمت و حفاظت منابع علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۲-۶. ساختمان و تجهیزات کتابخانه

۳-۶. آمار در کتابخانه‌ها

۴-۶. مدیریت انجمنهای کتابداران (میزگرد)

۷. بخش آموزش و پژوهش

۱-۷. آموزش و تربیت کتابدار

۲-۷. آموزشهای حرفه‌ای مستمر (میزگرد)

۳-۷. تاریخ کتابخانه‌ها (میزگرد)

۴-۷. پژوهش در عادات مطالعه

۵-۷. سردبیری مجله‌های کتابداری (میزگرد)

۸. فعالیتهای منطقه‌ای

۱-۸. افریقا

۲-۸. آسیا و اقیانوسیه

۳-۸. آمریکای لاتین و کارائیب

علاوه بر این، یک روز کامل (۴ شهریور) به برگزاری ۱۴ کلاس کارگاهی اختصاص یافت. جلسات کارگاهی معمولاً با استقبال زیادی روبرو می‌شود. چرا که در هر یک از این جلسات، مانند یک واحد درسی دانشگاهی، به یک موضوع بسیار خاص پرداخته می‌شود و هر یک بین ۴ تا ۸ ساعت طول می‌کشید. موضوعات کلی و موضوعهای خاصی که در این جلسات به بحث گذاشته شد، عبارت است از:

۱. کارگاه کتابخانه‌های مجلس (پارلمانی)

موضوع خاص: خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی برای مجالس

۲. کارگاه کتابخانه‌های علوم و تکنولوژی

موضوع خاص: دریافت حق الزحمه برای ارائه اطلاعات علمی و صنعتی:

یاری دهنده یا بازدارنده

۳. کارگاه کنترل کتابشناختی (همراه با تکنولوژی اطلاعات)

موضوع خاص: نظام‌های کتابشناختی و جهان نشر

۴. کارگاه کتابخانه‌های ملی

موضوع خاص: همکاری، شبکه‌سازی و اشتراك منابع بین کتابخانه‌های ملی

۵. کارگاه کتابخانه‌های علوم اجتماعی

موضوع خاص: مسایل مربوط به دیسک‌های فشرده نوری (CD-ROM)

در این کارگاه ۱۲ سخنرانی ایراد شد و بیشترین شرکت‌کننده را داشت

۶. کارگاه خدمات کتابخانه‌ای برای عموم (به همراه آموزش و تربیت کتابدار و

کتابخانه‌های ویژه نابینایان)

موضوع خاص: همکاری متقابل میان کتابخانه‌های مدارس و خدمات ویژه

کتابخانه‌های عمومی

۷. کارگاه برنامه‌اصلی کنترل کتابشناختی جهانی و مارک

- بین‌المللی (UBCIM) (همراه با تکنولوژی اطلاعات)
- موضوع اصلی: UNIMARC-CDS/ISIS (بررسی دو نظام فهرست نویسی قابل خواندن با ماشین توسط کتابخانه کنگره آمریکا و یونسکو)
۸. کارگاه گردآوری و مبادله منابع (همراه با: نشریات ادواری؛ امانت بین کتابخانه‌ها و ارسال مدارک؛ تکنولوژی اطلاعات و برنامه اصلی دسترسی جهانی به انتشارات)
- موضوع خاص: روشهای نوین ارسال اطلاعات و تاثیر آن بر کتابخانه‌ها: مشکلات را حل کرده یا بر آنها دامن زده است؟
۹. کارگاه مدیریت انجمنهای کتابداری
- موضوع خاص: روشهای اداره یک انجمن کتابداری دموکراتیک
۱۰. کارگاه مرمت و حفاظت مدارک
- موضوع خاص: تکنولوژیهای نوین برای حفاظت مدارک
۱۱. کارگاه برنامه اصلی دسترسی جهانی به انتشارات (همراه با فعالیتهای منطقی)
- موضوع خاص: دسترسی به مجلههای منتشر شده در جهان سوم
۱۲. کارگاه کتابخانههای زیست شناسی و پزشکی
- موضوع خاص: دسترسی به اطلاعات و مدارک
۱۳. کارگاه کتابهای کمیاب و نسخه‌های خطی
- موضوع خاص: فعالیتهای کنسرسیوم کتابخانههای تحقیقاتی اروپا در ایجاد یک پایگاه اطلاعاتی و فهرستگان از کتابهای چاپی قدیمی منتشر شده در اروپا
۱۴. کارگاه کتابخانههای عمومی
- موضوع خاص: آموزش بزرگسالان
- هر یک از مباحث و موضوعهای فوق می‌تواند منشاء و الهام بخش تحقیقات کتابداری در ایران باشد. در این جلسات سخنرانان از تجارب خود و کتابخانههای کشورشان می‌گفتند.

خلاصه و نکاتی از چند سخنرانی

آنچه در این بخش از گزارش ارائه می‌شود، خلاصه یا نکات برگزیده از برخی از سخنرانی‌هاست و صرفاً به خاطر جنبه‌های نظری و علمی یا کاربردی آن انتخاب شده است:

۱. از کتابخانه‌های ملی تا کتابخانه دهکده جهانی: فرصتهای جدیدی که

شبکه‌ها برای نهادهای سنتی فراهم می‌سازند:

سخنران: روت ووست^۲ از سویس

کتابخانه‌های ملی همواره کوشیدند مجموعه‌ای فراگیر و جهانی مهیا سازند. کتابخانه‌های ملی بزرگ جهان، چون کتابخانه کنگره آمریکا و کتابخانه ملی فرانسه، در قرن نوزدهم مجموعه خود را به شدت توسعه دادند. لیکن هنگامی که با پدیده «انفجار اطلاعات» در قرن بیستم روبرو شدند، دیگر نتوانستند چون گذشته، مجموعه خود را جامعیت بخشند. حالا دیگر فقط مسئله جامع بودن و وسعت کمی مجموعه کتابخانه‌ها مطرح نیست، بلکه توانایی کتابخانه‌های ملی در ایجاد امکان دسترسی به اطلاعات از طریق شبکه‌هاست که به آن هویت می‌دهد.

با وجود این، بسیاری از کتابخانه‌های ملی، به دودلیل نتوانستند نقش تازه خود را در جهان نوین اطلاعاتی ایفا کنند. اول آنکه همچنان اسیر کار گردآوری و حفظ کلیه آثار ملی که اکثراً به شکل چاپی منتشر می‌شوند و به امانت داده نمی‌شوند هستند؛ و دوم آنکه حتی آن دسته از کتابخانه‌هایی که به شبکه‌های اطلاعاتی متصل شدند هم تنها اطلاعات کتابشناختی مدارک خود را ارائه می‌دهند.

اگر کتابخانه‌های ملی در اهداف و وظایف خود به مفاهیم نوین دستیابی به

اطلاعات توجه نکنند، در خطر محو شدن زیرسایه شبکه‌های اطلاعاتی خواهند بود. دیگر برای مردمی که از کامپیوترها و شبکه‌های اطلاعاتی مستقیماً اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت می‌کنند، به مجموعه‌ای که - هرچند بزرگ - فقط در خدمت گروه‌های خاصی است، اهمیتی نمی‌دهند. برای ادامه حیات کتابخانه‌های ملی در جهانی که به زودی شبکه‌های جهانی اطلاعات فرمانروای مطلق خواهند بود، باید دسترسی به مجموعه‌های ملی امکانپذیر گردد. در این راه باید از تکنولوژی‌های نوین اطلاعاتی سود جست. به عبارت دیگر می‌توان ضمن حفظ شکلهای اصلی مدارک، آنها را با استفاده از تکنیکهای جدید، به شکلهای دیجیتالی درآورد و وارد شبکه‌ها کرد.

بنابراین کتابخانه‌های ملی به خاطر غنی و منحصر بفردشان می‌توانند نقش مهمی در انتقال اطلاعات داشته باشند؛ نه فقط انتقال اطلاعات کتابشناختی، بلکه انتقال محتوای مدارک. این است که در عصر ارتباطات اهمیت دارد.

۲. رابطه مدیریت کیفیت با برنامه‌ریزی استراتژیک

سخنران: موریس لاین^۳ از انگلستان

برنامه‌ریزی استراتژیک که امروز در کتابخانه‌ها اهمیت فراوانی یافته است با مدیریت کیفیت که در اصل به خاطر پیشبرد فعالیتهای صنعتی طرح شده، مکمل یکدیگر در امور مدیریت کتابخانه‌ها هستند. برنامه‌ریزی استراتژیک نگاهی عمیق به گذشته و حداقل به پنجسال آینده دارد. وظایف و اهداف سازمان را تنظیم و طبقبندی می‌کند و استراتژی نسبتاً دقیقی برای رسیدن به هدفهای تعیین شده، ارائه می‌دهد. هدف از مدیریت کیفیت، ارائه خدمات با کیفیت، به موقع، مناسب و خالی از اشتباه است. کیفیتی که درست مطابق خواست و ایده‌آل استفاده کننده باشد. همانطور که اشاره شد، مدیریت کیفیت ابتدا در خدمت صنایع بود. تولیدات هر صنعتی قابل لمس است، نیازهای صنعتی به آسانی قابل تعریف است.

و اندازه‌گیری کار کردهای صنعتی خیلی مشکل نیست. همه صنایع غیر انحصاری، در عرصه رقابت شدید قرار دارند و باید برای بدست آوردن و حفظ بازار پیوسته مبارزه کنند. هر اشتباهی می‌تواند موضوع مرگ یا زندگی صنعت و در برخی موارد مرگ یا زندگی مصرف‌کننده باشد (مثل صنایع الکتریکی) عکس این قضایا برای کتابخانه‌ها صادق است. تولیدات کتابخانه معمولاً قابل دیدن نیست، اندازه‌گیری عملکرد آن مشکل است. هر جا تأسیس شوند، بیض بازار را به سرعت بدست می‌گیرند و کمتر رقیب دارند. حتی اگر کارایی خوبی هم نداشته باشند، به کلی از بین نمی‌روند. پس چرا و چه انگیزه‌ای باعث می‌شود که بخواهند کیفیت خدمات خود را بالا ببرند؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت چون زمانه عوض شده است. از یک سو «انفجار اطلاعات» و از سوی دیگر، وجود پایگاههای اطلاعاتی که اطلاعات را به آسانی و به سرعت در دسترس هر کس که مجهز به ابزار لازم باشد، قرار می‌دهد، می‌تواند کتابخانه‌ها را به تدریج به انزوا بکشاند و در حاشیه قرار دهد. امروز عمده فروشان اطلاعات، داده‌های خام را پس از پردازش، بسته‌بندی می‌کنند و تحویل مشتری می‌دهند. البته مرگ ناگهانی کتابخانه‌ها بعید است ولی مرگ تدریجی که بسیار دردناکتر از مرگ سریع است، زیاد دور از ذهن نخواهد بود. بنابراین کیفیت کالاهایی که کتابخانه‌ها تولید می‌کنند نیز باید، مانند هر کالای دیگری، اندازه‌گیری و ارزشیابی شود. لیکن قبل از تعیین روشهای مدیریت کیفیت، باید برنامه‌استراتژیک کتابخانه مشخص شده باشد.

۳. کتابشناسیهای ملی روی دیسکهای فشرده (CD-ROM)

سخنران: رابرت اسمیت^۱ از انگلستان

اخیراً با همکاری هفت کتابخانه ملی اروپا و حمایت مالی جامعه اروپا

مطالعات اولیه برای امکان انتشار یک کتابشناسی مشترک اروپایی روی دیسک فشرده به اجرا در آمده است. قبل از این، کتابخانه‌های ملی انگلستان، فرانسه و آلمان هر یک به تنهایی طرحهایی را برای انتشار کتابشناسی ملی روی دیسک فشرده مورد مطالعه قرار داده و به نتایجی هم رسیده بودند. اکنون که در میان کشورهای اروپایی فضای بازتری برای همکاری ایجاد شده است، با اجرای این پروژه مشترک، هم در هزینه صرفه جویی می‌شود و هم امکان تعیین استانداردها و نقطه نظرهای مشترکی که بتواند در آینده مبادله و انتقال اطلاعات را در اروپا سرعت و سهولت بخشد، ایجاد می‌کند. اهداف اصلی این طرح عبارت است از:

۱. افزایش دسترسی بهتر و سهلتر به کتابشناسیهای ملی اروپا
  ۲. امکان صرفه‌جویی در هزینه فهرست‌نویسی از طریق تبادل اطلاعات فهرست‌نویسی و کتابشناختی میان کتابخانه‌های ملی اروپایی و غیر اروپایی، علی‌رغم تفاوتی که در الگوهای ملی مارک هر کشور وجود دارد.
  ۳. گسترش نقطه نظرهای مشترک برای تعیین استراتژیها، کاربردها و الگوهایی که بر اساس آنها اطلاعات کتابشناختی روی دیسک فشرده پیاده خواهد شد.
- کتابخانه‌هایی که مستقیماً روی این پروژه کار می‌کنند، عبارتند از: کتابخانه ملی بریتانیا، کتابخانه ملی فرانسه، کتابخانه ملی آلمان، کتابخانه سلطنتی دانمارک، کتابخانه ملی پرتغال، کتابخانه سلطنتی هلند و کتابخانه ملی فلورانس ایتالیا.

۴. مجموعه سازی و کمکهای خیرخواهانه: مشکلاتی که هدایا و کمکها در مجموعه‌سازی پیش می‌آورند.

سخنران: کارول میلز^۵ از دانشگاه پاسیفیک جنوبی

بسیاری از کتابخانه‌ها، به ویژه کتابخانه‌های جهان سوم که از نظر منابع مالی ضعیف هستند، اجباراً متکی بر هدایا، اعانات و کمک‌های مالی از سوی مردم، سازمانها و منابع خارجی می‌شوند. متکی بودن بر این منابع اکثراً کتابخانه را به سوی گردآوری مدارک و حتی اشیایی می‌کند که هیچ ارتباطی با نیازهای مراجعان خود ندارد. اعانات و هدایا از نظر نوع و زمان به میل متعمان به کتابخانه سرازیر می‌شود و کتابدار دخالتی در انتخاب آنها ندارد. نه می‌تواند آن را متوقف کند نه می‌تواند از دریافت مداوم آن مطمئن باشد و بدین ترتیب پس از مدتی عدم تجانس و نقص در مجموعه پدید می‌آید در این مقاله، توجه ویژه‌ای به اهدای کتاب از سوی کشورهای پیشرفته به کشورهای درحال رشد و عقب مانده شده است. و اینکه چگونه کشورهای درحال رشد به علت فقر اقتصادی، از نظر اطلاعاتی نیز فقیر و فقیرتر می‌شوند و روز به روز فاصله اطلاعاتی آنها با کشورهای پیشرفته عمیق‌تر می‌شود. یکی از زخمهایی که کاربرد روزافزون تکنولوژیهای نوین اطلاعاتی در کشورهای شمالی، بر پیکر کشورهای جنوبی می‌زند، این است که بسیاری از اطلاعات مهم و تازه بر رسانه‌های الکترونیک، ثبت می‌شوند. اینها هم گرانترند، و هم به تدریج دیگر روی کاغذ چاپ نمی‌شوند. کمتر کشور پیشرفته‌ای حاضر به اهدای اینگونه تولیدات جدید به کشورهای عقب مانده هستند. تازه اگر کتاب هم ارسال می‌کند، آشغالهای بلااستفاده‌ای است که به زحمت نگهداری، فهرست‌نویسی و صرف وقت برای تریخ‌بندی آنها از گمرک هم نمی‌آزد؛ و اکثراً پول پست را هم اعانه گیرنده باید بپردازد. متأسفانه بسیاری از کتابداران جهان سومی نمی‌توانند و مایل نیستند چیزی را از کتابخانه دور بیندازند در حالی که در غرب به کتابداران یاد می‌دهند همانقدر که گردآوری و گسترش مجموعه مهم است، دور انداختن و وجین کردن هم اهمیت دارد. امروز، این نظریه که وظیفه اول کتابدار حفظ میراث گذشته و وظیفه دومش فهرست‌نویسی آنهاست، مردود تلقی می‌شود.

تعیین معیار و استاندارد برای اهدا و قبول کتاب و سایر مواد کتابخانه‌ای

ضروری است.

نکاتی از یک کلاس کارگاهی (Workshop)

عنوان یکی از ۱۴ کلاس کارگاهی ایفلا امسال، «کتابخانه‌های علوم اجتماعی و دیسک فشرده» بود. بحث‌های بسیار جالبی در مورد این رسانه جدید و پر قدرت اطلاعاتی مطرح شد. مشکلات استفاده، قیمت، ابزارهای لازم، کاربردها و خدمات، محاسن و معایب و غیره، از جمله مسایلی بود که در ارتباط با دیسک فشرده نقش آن در کتابخانه‌ها به بحث و جدل گذاشته شد. آنچه در زیر می‌آید نکات قابل توجهی است از مجموعه مسایل مطرح شده در این کارگاه انتخاب شده است:

۱. ارزشیابی سرمایه گذاری روی دیسکهای فشرده

وقتی کتابخانه‌ای مبالغی را برای خرید پایگاه‌های اطلاعاتی که روی دیسکهای فشرده منتشر می‌شود، اختصاص می‌دهد باید بتواند دلیل روشنی برای این سرمایه گذاری ارائه دهد. ساده‌ترین دلیل انتخاب و خرید اینگونه پایگاه‌های اطلاعاتی، افزودن منابع اطلاعاتی تازه به مجموعه برای تأمین نیاز استفاده کنندگان واقعی است. به عبارت دیگر تهیه و در دسترس گذاردن اطلاعاتی است که نه به شکل چاپی و نه در هیچ یک از پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته (on-line) در مجموعه کتابخانه وجود ندارد. البته دلایل دیگری هم می‌تواند منتهی به خرید دیسکهای فشرده اطلاعاتی شود، مثل: هزینه زیاد اتصال به پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته که اطلاعات مورد نیاز را در بردارند؛ یا به خاطر کمبود نیروی انسانی و محدودیت‌های سازمانی، گروه‌های استفاده کننده مورد بحث اجازه دسترسی به آن پایگاه‌ها را نداشته باشند. برخی از کتابخانه‌ها، امکان استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته را فقط در اختیار استفاده کنندگان خارجی و محققانی که قادر به پرداخت حق اشتراک هستند، می‌گذارند و به نسبت تعداد دفعات استفاده، از مشتری پول جداگانهای می‌گیرند. بدیهی است در این شرایط، اکثر دانشجویان نمی‌توانند از این تسهیلات استفاده کنند.

در هر حال، ارائه خدمات جدید با دیسکهای فشرده اطلاعاتی نیز باید مانند سایر خدمات کتابخانه‌ای مورد ارزشیابی قرار گیرد. در ارزشیابی خدمات این تکنولوژی جدید دو مسئله مهم باید در نظر گرفته شود:

الف. کیفیت محتوای پایگاه: همه پایگاههای اطلاعاتی پیوسته محلی، خواه شامل اطلاعات کتابشناختی و خواه شامل متن کامل یا چکیده مطالب باشند، با توجه به نیازهای بالقوه و بالفعل جامعه استفاده کننده گزینش می‌شوند. ولی معلوم نیست اطلاعات موجود در دیسکهای فشرده اطلاعاتی خریداری شده بر چه اساسی انتخاب شده و تا چه حد نیازهای اطلاعاتی مراجعان کتابخانه را رفع می‌کند. نسبت اطلاعات نامربوط و بلا استفاده به اطلاعاتی که واقعاً مورد نیاز است، چه میزان است؟ آیا تحمل هزینه‌اش ارزش دارد؟

ب. دسترسی به اطلاعات: استفاده از دیسکهای فشرده اطلاعاتی که اکثراً شامل اطلاعات کتابشناختی هستند، بار مسئولیت کتابخانه را در تهیه منابعی که اکثراً در دسترسی نیست، افزایش می‌دهد. به طور خلاصه، از نقطه نظر دسترسی به اطلاعات واقعی، پس از پایان کار جستجو و مکان‌یابی اطلاعات مورد نیاز، یکی از وضعیتهای زیر پدید می‌آید: *انواع مطالعات ترکیبی*

— غیر قابل دسترس: امکان تهیه مدرک وجود ندارد.

— دسترسی فوری: مدرک در کتابخانه موجود است و در صورت مراجعه بلافاصله در اختیار متقاضی قرار می‌گیرد.

— دسترسی با تأخیر: برای خرید یا امانت گرفتن مدرک از خارج اقدام می‌شود و بالاخره در فاصله زمانی محدودی در دسترسی قرار می‌گیرد.

— دسترسی کوتاه: متقاضی فقط می‌تواند زمان کوتاهی مدرک را در اختیار داشته باشد.

آنچه هزینه استفاده از این نوع پایگاهها را بالا می‌برد، تنها هزینه اشتراك و تجهیزات جانبی و نگهداری نیست، بلکه هزینه، وقت و نیروی انسانی است که باید صرف تهیه و/ یا امانت گرفتن و عودت دادن مدارک شود که استفاده کننده

تفاضل می‌کند. تهیه دیسک‌هایی که حاوی متن کامل اطلاعات هستند و انتقال اطلاعات دیسکها به شبکه‌های پیوسته محلی و آموزشی مراجعان می‌تواند قابلیت استفاده از اطلاعات موجود در دیسک‌های فشرده اطلاعاتی را افزایش دهد.

۲. مقایسه دیسک‌های فشرده نوری با پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته

- دیسک‌های فشرده قابل حملند.
- اطلاعات پایگاه‌های پیوسته با سرعت بسیار بیشتری روزآمد می‌شوند.
- استفاده از دیسک آسانتر است و امکانات جستجوی متنوع‌تری دارد.
- اطلاعات وارد شده روی دیسک، در مورد موضوعهای مشابه، محدودتر است.
- طول زمان استفاده از دیسک هزینه‌ای اضافی در بر ندارد.
- پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته، اطلاعات را به طور همزمان در مسافت‌های دور در دسترس عده زیادی‌تری قرار می‌دهد.

۳. حق مؤلف برای انتشار الکترونیکی و دیسک‌های فشرده

یکی از مسایل تازه‌ای که در کشورهای صنعتی مطرح شده، مسئله حمایت از حق مؤلف انتشارات الکترونیکی است. قوانین و مقررات مربوط به حق مؤلف برای مواد چاپی، فیلم، عکس، موسیقی و غیره در اکثر کشورهای جهان وضع شده و به اجرا درآمده است. ولی هنوز در مورد چگونگی حمایت از حق مؤلف انتشارات و منابع الکترونیکی به نتایج روشن و جامعی دست نیافتانند. مثلاً، تا همین چند سال پیش در آمریکا و کشورهای اروپایی، اگر تصویری روی کاغذ منتشر شده بود، شامل قانون حق مؤلف می‌گشت ولی اگر همان تصویر روی صفحه پایانه‌ای ظاهر می‌شد، شامل حق مالی قانونی نمی‌شد. در حال حاضر نیز قوانین مربوط به انتشارات الکترونیکی بسیار مبهم و گنگ است. مشکلات مهمی که بر سر راه تعمیم قانون حق مؤلف به انتشارات الکترونیکی وجود دارد عبارت است از:

۱. محتوا و مشکل ارائه: اگر محتوا شامل حق مؤلف نشود، تکلیف مشکل ارائه چه می‌شود؟ مثل نمایشنامه از شکسپیر که روی دیسک فشرده منتشر شود.
۲. مدت زمان حمایت: با توجه به روز آمد شدن دایمی، تغییرات برنامه‌ای، حذف‌های احتمالی و ادغام اطلاعات، و پایان مدت حمایت چگونه تعیین می‌شود؟
۳. مسئله مالکیت: پس از عقد قرار داد استفاده از یک پایگاه اطلاعاتی و شرایط متفاوتی که در قرار دادهای مختلف وجود دارد، معلوم نیست چه تعداد اشخاص حقوقی یا حقیقی حق استفاده از حقوق مؤلف را خواهند داشت.
۴. تهیه دیسک: تهیه کنندگان یا توزیع کنندگان آثار الکترونیکی، قبل از تهیه، باید مطمئن شوند که منابعی که به کار می‌برند قبلاً شامل حق مؤلف نشده باشد و پس از روشن شدن این مسئله باید مطمئن شود که آنچه می‌خواهند تولید کنند شامل حال حمایت می‌شود.
۵. استفاده از دیسک: شرایط استفاده بیشتر در قراردادهای منعکس می‌شود و عملاً به قوانین حمایت از حق مؤلف توجهی نمی‌شود. بدون اختصاص دادن کلمه رمز از هیچ پایگاه اطلاعاتی نمی‌شود استفاده کرد. محدودیت در استفاده از رسانه‌های الکترونیکی به مراتب بیش از رسانه‌های چاپی است. مقررات حمایت از حقوق مؤلف اگر هم بتواند همهٔ مسایل را بپوشاند، به سختی قادر به نظارت است و معمولاً استفاده کنندگان بدون اجازهٔ دارندهٔ حق مؤلف، از محتوا و شکل رسانه استفاده می‌کنند. به خاطر همین مسایل و قوانین حق مؤلف است که اکثر دیسکهای نوری و پایگاههای اطلاعاتی، اصل مطالب را در اختیار استفاده کننده قرار نمی‌دهند.

نگاهی به برخی آمارهای ارائه شده در سخنرانیها

- در سال ۱۹۸۸، ۱۷۱،۰۰۰ (دیسک گردان CD-Drive) بفروش رسید و در سال ۱۹۹۲ این رقم به ۲،۰۰۰،۰۰۰ رسید.
- در حال حاضر ۴۰۰۰ عنوان پایگاه اطلاعاتی روی دیسکهای فشرده نوری

در بازار موجود است.

— ظرفیت ذخیره اطلاعات در دیسکهای فشرده به ۶۰۰ مگابایت رسیده است.

— تعداد پایگاههای اطلاعاتی که حاوی متن کامل مجلهها هستند در سال ۱۹۸۵، ۵۳۲ و در سال ۱۹۹۳ به ۳۰۷۷ پایگاه رسیده است.

— قیمت هر ساعت برقراری ارتباط از طریق شبکه INTERNET معادل ۳ دلار است، همین مدت از طریق شبکه DIALNET EUROPE و SPRINTNET، معادل ۱۰ دلار بوده است.

— ۸۱/۹ درصد کتابداران اسپانیا در مورد تکنولوژیهای نوین اطلاعاتی کم می‌دانند یا چیزی نمی‌دانند.

— سرعت خواندن مطالب روی صفحه مانیتور کامپیوتر ۲۵ درصد تا ۳۰ درصد آهسته تر از سرعت خواندن کتاب است.

— سرعت دسترسی به اطلاعات از طریق دیسک گردان ۲۰ تا ۳۰ مرتبه آهسته تر از سرعت دسترسی از طریق دیسک سخت (hard disk) است.

گزارش از یک بازدید: کتابخانه ملی کاتالونیا

ایالت کاتالونیا اسپانیا که از نظر حکومت داخلی مستقل است، ۶ میلیون نفر جمعیت دارد که به زبان محلی خود، یعنی زبان کاتالان صحبت می‌کنند، هرچند که زبان رسمی کشور اسپانیایی است. در حال حاضر کاتالونیا دولت محلی، مجلس و دادگاه عالی قضایی مستقل دارد. از نظر نظام کتابخانه‌های نیز، ضمن همکاری و ارتباط نزدیک با نظام کلی کتابخانه‌های اسپانیا، مستقلاً عمل می‌کند. براساس قانون نظام کتابخانه‌ها که در سوم مارس ۱۹۹۳ به تصویب رسیده است، کتابخانه ملی کاتالونیا هسته مرکزی شبکه‌های کتابخانه‌های عمومی، دانشگاهی و تخصصی است و به تازگی مشغول تهیه فهرستگان ملی کامپیوتری که شامل کتابشناسی ملی کاتالونیا و فهرست منابع چند کتابخانه بزرگ دیگر ایالتی

است، شده است. کتابخانه ملی کاتالونیا در سال ۱۹۰۷ تأسیس شده است. از سال ۱۹۹۰ برنامه‌های توسعه و گسترش همه‌جانبه‌ای به تصویب و اجرا در آمده است: مانند استفاده وسیع از کامپیوتر و تکنولوژیهای نوین اطلاعاتی، توسعه ساختمان، جذب نیروی انسانی، اتصال به پایگاههای اطلاعاتی خارجی، افزایش بودجه خرید منابع، تصویب قوانین و مقررات تازه برای تسریع در اجرای برنامه‌های اطلاع‌رسانی و توسعه کتابخانه‌ها، آموزش کتابداری و غیره. نظام رده‌بندی دهدهی جهانی (Universal Decimal Classifications= UDC) در کتابخانه ملی و بسیاری از کتابخانه‌های اسپانیا به کار می‌رود.

آمارهای اصلی کتابخانه ملی کاتالونیا

۱. مجموعه

- تعداد کتاب در مجموعه عمومی: ۱۴۰۰۰،۰۰۰ جلد
- نشریات ادواری و روزنامه‌های جاری: ۱۲۱۸ عنوان
- مجموعه صحافی شده نشریات ادواری غیر جاری: ۱۰۵۰۰ جلد
- نسخه‌های خطی: ۳۹۲۵ جلد (ثبت شده)
- عکس و نقاشی: ۵۴۲۵۲ واحد (ثبت شده)
- نقشه و سایر مواد نقشه‌ای: ۱۵۰۰۰ مجموعه
- اشیا هنری و کارهای دستی (کارهای چوبی، کنده‌کاری و غیره): ۸۳۰۶

واحد

۲. خدمات کتابخانه‌ای

- از سال ۱۹۹۱ به بعد فهرستنویسی دستی متوقف شده و اطلاعات کتابشناختی منابع در فهرست پیوسته (on-line catalog) ذخیره می‌شود. (مجموعه فهرست شده از سال ۱۹۹۷ تا ۱۹۹۰ روی برگه نگهداری می‌شود)
- ساعات کار: دوشنبه تا جمعه از ساعت ۹ صبح تا ۸ شب؛ شنبه‌ها از

ساعت ۹ تا ۱۴

- در سال ۱۹۹۳، ۱۵۴۰۰ جلد کتاب جدید؛ ۱۲۱۸ عنوان نشریه، ۲۷۰ نسخه خطی و ۱۱۴۳ نقشه و عکس و غیره تهیه شده است. ۸۲۵۵ جلد کتاب و نشریه صحافی و ۵۵۷ جلد مرمت و بازسازی شده است.
- تعداد مراجعان در سال ۱۹۹۳: ۸۱۷۶۱ نفر
- امانت کتاب در سال ۱۹۹۳: ۳۰۶۲ جلد و امانت بین کتابخانهها ۴۱۲

جلد

— خدمات فتوکپی در سال ۱۹۹۳: ۴۱۶،۲۱۰ صفحه

۳. نیروی انسانی:

- تعداد کل کارمندان: ۱۳۰ نفر
- تعداد کارمندان متخصص: ۴۸ نفر
- تعداد کارمندان بخش خدمات فنی: ۱۴ نفر
- تعداد کارمندان بخش اداری: ۱۳ نفر
- تعداد کمک کارشناسان: ۲۰ نفر

۴. بوجه و امور مالی

- کل هزینه: ۱۸۳،۰۰۰،۰۰۰ ریال (هر پزوتا نفر معادل ۱۲ ریال است)
- هزینه نیروی انسانی: ۴۳۷،۳۹۹،۲۷۷ پزوتا
- هزینه خرید منابع کتابخانه‌ای: ۷۴،۰۰۰،۰۰۰ پزوتا
- هزینه کامپیوترها: ۷،۰۰۰،۰۰۰ پزوتا
- هزینه انتشارات: ۱۰،۰۰۰،۰۰۰ پزوتا
- هزینه تعمیر و نگهداری: ۲۲،۳۰۰،۰۰۰ پزوتا
- هزینه مراقبت و نظافت: ۳۷،۴۱۵،۴۷۳ پزوتا
- بودجه خاص در سال ۱۹۹۳ برای ساختمان و غیره: ۳۷۰،۰۰۰،۰۰۰ پزوتا